

A NÉPZENÉK UTATÁS JÖVŐJE

KODÁLY ZOLTÁN akadémikus

Széchenyi István egész reformtörekvésének gerincét, legforróbb óhajlásának teljesülését, hogy a »9 millió hú jobbágy« rabszolgasorsból emberhezemléltő életre emelkedjék, nemcsak hogy nem érhetette meg, hanem halála után csak sokára valósult meg. Valamint Széchenyi Akadémiája sem tudta teljesíteni a nép iránti minden kötelezettségét évszázados léte folyamán. Így a népdalok kiadását már 1833-ban elhatározta, mégis 120 évnek kellett eltelni, míg hozzáfoghatott határozata végrehajtásához.

Miért? megmagyarázza e 120 év története. A reformkor felismerte a mulasztásokat, a sürgős teendők tömkelegét, de sem ereje, sem ideje nem volt megvalósításukra. 1849 sok remek kezdeményt derékban tört, a népzene sorsára is megvolt a hatása. Erdélyi János tervbe vette a dallamok kiadását szöveggyűjteményéhez, meg is kezdte 1847-ben. Folytatásának már egy fizikai akadály is útját szegte : az Akadémia gyűjtötte kótaanyagot széthordták, annyira, hogy egy-két kivétellel mai napig sem került elő. Pedig volt együtt olyan anyag, hogy ha akkor megjelenhetik, a nép hangja fél századdal előbb szólal meg a zenében is. Az 1851-től kezdve megjelent pár tökéletlen gyűjtemény ezt a hivatást nem tudta betölteni és csakhamar megfeneklett azonos adatok ismételtetésében. Így a zene fejlődése messze elmaradt az irodalom mögött, s Arany, Petőfi fokát megközelítő jelenségek csak jó fél-század távolságában mutatkoznak, s máig sem teljeseztek ki. De volt a késedelemnek lelki oka is. Megtorpant a reformkor lendülete, sokan estek reménytelenségbe, majd a néphez fordulás 48 előtti hatalmas hullámát felváltotta a néptől elfordulásé, és ez megérzett a zene terén is. Mintha azt mondta volna a zene : eleget tanultunk a néptől, most menjünk a magunk útján, kövessen a nép. Megszületett az úri népdal, párhuzamosan az irodalom Petőfi-utánzóival, de zenei Petőfi nélkül.

Ez az irány visszakergette a népdalt a faluba, ahonnan alig kezdett kisugározni, sőt a falu felé is terjeszkedett, a népszínművek, cigányok révén. Fel is kapta a falu, mint újságot, mint magasabb műveltség látszatát. Városi íze, városi életformához kapcsolódó elemei hatottak az emelkedni vágyó nép ösztöneire. Csak az volt a baja, hogy zsákutcába vitt : formái félszázad alatt kiélték magukat, a század végére a formalista dekadencia hullafoltjai félreérthetetlenül jelentkeztek termékein. Emellett a népdalról jó időre elterelte a közfigyelmet. Azt újra fel kellett fedezni, újra vissza kellett térni elhagyott alapjára, újra kezdeni amit 48 oly lendülettel kezdett, s 67 nem folytatott, sőt visszafelé terelt.

Ezt gondolják meg, akik ma folyton hangoztatják, hogy túl kell haladnunk a népdalon. Valóban túl kell haladnunk, de előbb el is kell jutnunk a népdalig. Ha a népet nemzetté akarjuk tenni, előbb zenéjét is a nemzet közkincsévé kell tennünk. Ez egyaránt érdeke zenénk továbbfejlődésének, egész zenei közművelődésünknek és a tudománynak.

Megértette ezt az Akadémia is, mikor 1933-ban, 100 évre első határozata után újra elhatározta egy tudományos népdalgyűjtemény kiadását. A kivített újra, ezúttal apokaliptikus fegyverzaj késleltette. Bartók Béla még 1934-től távozásáig, 1940. októberig résztvett az előkészítő munkálatokban, de már nem érthette meg az első kötet megjelenését.

A kényszerű szünet elmúltával a felszabadulás után egyik első gondja volt a vallás és közoktatásügyi minisztériumnak a gyűjtemény kiadását megindítani. Míg az Akadémia anyagi és szellemi ügyei rendezés alatt állottak, 1946. szeptember óta a minisztérium rendelt költséget a kótarajzolásra, majd megindult a sajtó alá rendezés. A népművelési minisztérium folytatta a munka gondozását, s 1951. novemberében napvilágot láthatott »A Magyar Népzene Tára« első kötete, a Gyermekjátékok.

Közben a Tudományos Akadémia újjáalakult, anyagi viszonyai rendeződtek, ma már semmi akadály, hogy munkarendjébe illessze a folytatást és a velejáró tudományos munkát. Mert itt egy új tudományág nagyarányú fejlődésének nézünk elébe. Nemcsak nemzeti életünkre lesz e gyűjteménynek hosszú időre szóló gyakorlati kihatása. A sok vita s félreértés után ma már világos mindenki előtt, hogy azt a bizonyos nemzeti formát, csak ennek alapján lehet megtalálni, másutt hiába keressük.

De nemcsak nálunk, más országokban is mostanában egész sora jelent meg vagy van megjelenőben hasonló jellegű gyűjteményeknek, melyek forrásértéke lehetővé teszi komoly összehasonlító munka megindulását.

Eddig a magyar zenehasonlításban éppencsak Sajnovics első lépését tehetjük meg: rámutathattunk néhány, a Szovjetunióban élő nép — újabb gyűjtésekből megismert — zenéjére, annak a mienkével való kétségtelen ősi közösségeire. De ennek rendszeres kidolgozása, szélesebb alapon, a várható újabb gyűjtések figyelembevételével, még a jövő tennivalója.

Újabb gyűjtésre még itthon is szükség van. Az első kötet helynévmutatója 389 községet említ. Van tehát bőven hely, ahol még nem fordult meg gyűjtő. Gyűjtésünk rendszeres befejezéséről nem beszélhetünk, míg ekkora fehér foltok vannak térképünkön. Ha pedig a népdal életét, fejlődését, változását akarjuk megismerni: a régebben felgyűjtött területeket időközönként újra át kell pásztázni. Akkor látjuk csak meg, mi benne múlandó, mi a maradandó.

A Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya legújabbban zenetudományi bizottságot alakított. Célja az elszórt zenetudományi törekvések szervezése, alkalmas munkafelosztással a legfontosabb kiadványok sajtó alá rendezése. Legközelebbi kiadványa Pálóczi Horváth Ádám dalgűjteménye 1813-ból. Az a felismerés vezeti, hogy sem a népzene kutatása nem lehet meg általános zenetörténeti alap nélkül, sem a zenetörténet nem nélkülözheti a népzene-kutatás eredményeit. Különösen nálunk, ahol oly kevés az írott emlék. De külföldön is kezdik felismerni az íratlan szájhagyomány történeti fontosságát, párhuzamosan a nép történetére való növekvő figyelemmel a zenetörténet is kezd kiegészülni az eddig elhanyagolt népzene történeti távlatával. Ha kellőképpen munkához látunk, e téren mi is új és meglepő eredményekre számíthatunk.